

נשאלתי אם מותר לחולה שאין בו סכנה לשתות שמן דגים. כי לפי הנשמע השמן הזה נעשה מדגים טמאים. וכן יש לדעת אם מותר לתת ממנו לתינוקות חלשים.

(א) קי"ל ביו"ד (סי' קנה ס"ג), שמתרפאים באיסורים שבתורה במקום סכנה אפי' דרך הנאתן. אבל שלא במקום סכנה כדרך הנאתן אסור, שלא כדרך הנאתן מותר. ע"כ. ולכאורה אף השמן דגים חשיב שלא כדרך הנאתן, וכנודע שהוא מאוס וטעמו פגום. וכן ראיתי להגאון מהר"ש קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה (חיו"ד סי' כב) שכל בזה"ל: שאלה, באחד שיש לו מיוחש גדול אם מותר לו לשתות לרפואה שומן דגים טמאים. תשובה, הנה לדעתי מותר מכמה טעמים. (א). שנראה שלשתות שומן הוי שלא כדרך הנאתן, ושלכד"ה הוי רק מדרבנן, ומותר לחולה שאין בו סכנה. (ב). שבאמת כל חולי שבפנים נחשב יש בו סכנה, דמי יודע מהו הכאב שבצד שמאלי. ואף שהרופאים אומרים מפי אומדנא מה הוא, אין לעמוד על דבריהם רק להקל מכל סכנת נפשות ולא להחמיר בעינים אלו. לכך לדעתי נחשב כחולה שיש בו סכנה. (ג). נראה לתת לו עצה לשתות מעט מעט פחות פחות מרביעית, ופסיק בינתים יותר מכא"פ = מכדי אכילת פרס, שאז לכ"ע אינו צירוף. והנה חצי שיעור אף שאסור מן התורה, נראה שמוותר לחולה שאין בו סכנה לאכול או לשתות. דחצי שיעור קיל מאיסור דרבנן. וכדמוכח בש"ך יו"ד (סי' רלט), שעל חצי שיעור חלה שבועה, ועל איסור דרבנן לא חלה שבועה. ומוכח דח"ש קיל טפי מאיסור דרבנן. וא"כ כיון שמוותר לחולה שאב"ס לאכול איסור דרבנן, כ"ש שמוותר לו לאכול ח"ש. עכת"ד הגאון מהר"ש קלוגר ז"ל.

(ב) ובמאי דסליק פתחנא. כי מ"ש הגאון דחצי שיעור (של איסור תורה) קיל טפי מאיסור דרבנן, ולכן המציא שמוותר לחולה שאב"ס = שאין בו סכנה = לאכול חצי שיעור מאיסור תורה. לפע"ד במחכ"ת אינו מחוור לדינא, וחצי שיעור חמיר טפי. וכן מתבאר מ"ש הרמב"ם (פ"ב מה' שביית עשור ה"ג), שהאוכל או שותה פחות מכשיעור אינו חייב כרת, אף על פי שהוא אסור מן התורה, ומכין אותו מכת מרדות, ע"כ. וכתב ה"ה בזה"ל: דקיימא לן כר' יוחנן דחצי שיעור אסור מן התורה. וכתב רבינו שמכים אותו מכת מרדות, וקל וחומר הוא מדין איסורין של דבריהם. עכ"ל. מבואר להדיא דחצי שיעור חמיר טפי מאיסור דרבנן. וממילא אינו מוכרח להתיר חצי שיעור לחולה שאין בו סכנה, שאין למדים חמור מן הקל להקל עליו. וכן מצאתי להדיא במל"מ (פ"ה מה' יסוה"ת) ד"ה ודע שעדיין אני נבוך וכו', שכל דלא מצינו בשום מקום שיתירו חצי שיעור בחולי שאין בו סכנה. ע"ש. והראיה שכל הגרש"ק מהש"ך יו"ד (סי' רלט), אינה מוסכמת. כי בשו"ת קול אליהו ח"א (חיו"ד סי' ב) כ', שאין דעת מרן בזה כהש"ך בשם הרלב"ח. וכתב עוד דאעיקרא דברי הרלב"ח בזה הם מוקצים מן הדעת. ע"ש. וע"ע בשו"ת בכורי יעקב (חאו"ח סי' ה) שג"כ כ' שאין כן ד' מרן. ע"ש. וע"ע בשו"ת צמח צדק מליבאוויטש (חאו"ח סי' לו). ע"ש. ומכ"ש שהרלב"ח עצמו כ' לתרץ באופן אחר, דחכמים העמידו דבריהם כשל תורה. ע"ש. וע' בהר"ן פ"ק דתענית (:). ומצאתי בשו"ת בנין עולם (חאו"ח סי' יט אות כח) בדין מאכילין אותו הקל הקל תחלה, דפשיטא ליה דאם יש ח"ש של איסור תורה ודאי, ושיעור שלם של איסור דרבנן, דאיסור דרבנן קיל טפי. וכל שיש להסתפק בח"ש של איסור תורה מספק, ושיעור שלם של איסור דרבנן. ומסיק דאף בזה הואיל וסד"א = סופיקא דאורייתא = לחומרא מה"ת, וח"ש אסור מה"ת, יש להאכילו איסור דרבנן כשיעור. שהוא קל יותר מח"ש. ואף להרמב"ם דס"ל סד"א לחומרא מדרבנן, אם היה הספק במקום חזקה, כגון ב' חתיכות א' של חלב וא' של שומן, ושניהם ח"ש, הואיל ובכה"ג הוי איסור תורה, ודאי שאף להרמב"ם מוטב שיאכל ודאי איסור דרבנן כשיעור שלם. עכת"ד. וא"כ בודאי שאין להתיר חצי שיעור לחולה שאין בו סכנה, ומה גם ש"ל שדוקא גבי שבועה אמרו להחמיר באיסור דרבנן. אבל בזה נהי שהתירו חכמים לחולה שאין בו סכנה לאכול איסור דרבנן, שהם אמרו והם אמרו. מ"מ בח"ש שאסור מה"ת מנ"ל שהותר לחולה שאב"ס. וכה"ג כ' המבי"ט בקרית ספר (בהקדמה פ"ה), לענין ספקא דרבנן לקולא, דלהרמב"ם שהוא עובר על לאו דלא תסור, צ"ל שחכמים עצמם הם אמרו להקל בספקו. ע"ש. וע"ע בלח"מ (רפ"א מה' ממרים). וה"נ הכא במקום צערא לא גזור רבנן, משא"כ בח"ש.

(ג) ולכאורה עלה במחשבה לפני להביא ראיה לדברי הגרש"ק דח"ש מותר לחולה שאב"ס = שאין בו סכנה = ממ"ש הרמב"ם (פ"ח מהמ"א הט"ז), כל מאכל שהוא אסור בהנאה, אם נהנה ולא אכל וכו' אינו לוקה. ומכין אותו מכת מרדות והדמים מותרין. וכל ה"ה, דמקורו בפ' כל שעה (כד'): כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהן אלא כדרך הנאתן. וכל דבר הראוי לאכילה אין דרך הנאתו אלא דרך אכילה כתיקונו. ואפי' סיכה שהיא קרובה לשתיה, אמרו בגמרא (כה): גבי רבינא שהיה סך בתו בפרי של ערלה, במקום חולי שאב"ס, דלאו דרך הנאתן קעביד. ולפ"ז הרי איסור הנאה כדן חצי שיעור שאסור מה"ת, ואין לוקין עליו. עכ"ל. ומוכח דאיסור שלא כדרך הנאה נמי הוי מה"ת, כדן חצי שיעור, ואפ"ה שרי לחולה שאב"ס. וה"נ י"ל בדין ח"ש. אכן הלח"מ שם כ' להק' ע"ד ה"ה בזה, דהא בש"ס דקאמר מידי דרך הנאה קא עבידנא, משמע דאינו אסור אלא מדרבנן. וכ"כ הכ"מ (פ"ה מיוסוה"ת), שאם היה איסור מה"ת, לא ה"ל להתיר בגמ' במקום חולי שאב"ס. ותי' הלח"מ, דמ"ש ה"ה ראיה מהתם, אינו אלא דמיון קצת דודאי לא הוי כהתם. דהתם דהוי שלא כד"ה"נ ממש, אהני להתירו מה"ת, הכא דהוי ג"כ כה"ג שאין הנאתו אלא כדרך אכילתו, לא ליהוי אלא לענין מלקות, אבל איסורא מיהא איכא. ע"ש. ולפ"ז יש לדחות הראיה מה"ה. וכמובן. ושו"ר בערך השלחן או"ח (סי' תסו סק"א), שהביא ד' הפר"ח דס"ל דח"ש לא הותר לחולה שאב"ס. וה' מקראי קדש כ' דחצי שיעור מותר לחולה שאב"ס, וכמ"ש המ"מ דשלא כד"ה"נ אסור מה"ת כח"ש. וכו' בעה"ש, שכל"ה באמת בחי' הרשב"א קידושין (נו). דס"ל דשלא בדה"נ אסור מה"ת, אבל המל"מ לא כ' כן. וכ"נ מדברי הרשב"א והרא"ה והר"ן והריב"ש ור' ירוחם, דס"ל שאפי' איסורים דרבנן אסורים באכילה לחולה שאב"ס. וא"כ כ"ש חצי שיעור שאסור מה"ת. ע"ש. וק"ק שלא העירו מד' הלח"מ הנ"ל שלפ"ד אין ראיה מד' ה"ה. ועכ"פ אף העה"ש פשיטא ליה שאיסור דרבנן קל יותר מח"ש. ולכן למד מק"ו לאסור. היפך דברי הגרש"ק. ואף המתירים איסור אכילה דרבנן לחולה שאב"ס, בח"ש שאסור מה"ת י"ל שידודו לאסור, וכאמור.

(ד) ועינא דשפיר חזי להרא"ה בס' החינוך (מצוה שיג) שכל ז"ל: מי שהוא חולה אע"פ שאין בו סכנה גמורה, אם יהיה חלוש הרבה, ראוי להאכילו ולהשקותו מעט מכשיעור שאמרו, ונותנים ריוח בין אכילה ושתיה של פעם א' לפעם אחרת, כדי שיעור אכ"פ = אכילת פרס = כדי שלא יצטרפו האכילות ותהיה נחשבת באכילה א' ושיעור אחד. ע"כ. וכל במנחת חינוך (אות ה), שנראה מד' רבינו שיש חילוק בין כשיעור שאין מאכילין אלא במקום סכנה, ובין פחות מכשיעור שמאכילין אותו אף במקום שאין סכנה. ובאמת שלא ראיתי חילוק זה בשום מקום, שבדאי שאין שום איסור תורה שיהיה מותר במקום שאין סכנה. וכן הוא ביו"ד (סי' קנה). וח"ש = חצי שיעור = אסור מה"ת. ע"ש. ובשו"ת הרב"ז (סי' יא אות ד), כ', שדברי ס' החינוך ראויים למי שאמרם. דהא דק"ל ח"ש אסור מה"ת דחצי לאצטרופי (יומא ע"ד), כבר אסברה לן הח"צ (סי' פו), דה"ט משום דאחשביה לאכילה כשאוכל ח"ש. וכל שאם אינו עושה דבר שמראה בו שמחשיבו, לא אמרינן ביה חזי לאצטרופי. ע"ש. ולפ"ז נראה דה"ד באדם בריא האוכל ח"ש, משא"כ בחולה שאב"ס האוכל ח"ש מפני שהוא חלוש הרבה, ודאי שאינו מראה באכילתו זאת שעושה מעשה שמחשיבו, שהרי אינו אוכלו לתיאבון, אלא מחלתו דוחקתו וההכרח יאלצהו לאכול עכ"פ ח"ש. וא"כ י"ל שאף ריו"ח מודה דח"ש מותר מה"ת לחולה שאב"ס = שאין בו סכנה = ולכן יפה כ' החינוך להתיר ח"ש לחולה שאב"ס ביוה"כ. ע"כ. והנה השאגת אריה (סי' עה) העלה לאסור לחולה שאב"ס לאכול ביוה"כ אכילים שא"ר לאכילה, משום דאחשבינהו באכילתו. ע"ש. אלמא דלית ליה האי סברא. אולם בעה"ש (סי' תריב סק"ד), כ' באמת לפקפק על השאג"א בזה, דבאכלו לרפואה לא אחשבינהו. ע"ש. ואכתי לא איפרק מחולשא. שהרי הרא"ה עצמו בבדק הבית (דפ"ט ע"א), אוסר אכילת איסור דרבנן לחולה עצמו. ע"ש. וא"כ ח"ש נמי א"א להתיר לחולה שאב"ס כשהוא דרך אכילה. ולכן היה נ"ל שלא התיר בס' החינוך אלא כשאין סכנה גמורה אבל יש קצת סכנה בדבר. וכעין מ"ש בהגמ"י (ה' שביית עשור פ"ב אות ה) בשם ר"ת, וכי חולים נביאים הם או בקיאים הם, אלא כיון שאמר החולה צריך אני מחמת החולי, אפי' סבורים שהחולה אינו מסוכן מאכילים אותו. ע"ש. וכן צידד במנחת חינוך בסוף דבריו. ע"ש. וקרוב לזה כ' גם הגאון מליבאוויטש בשו"ת צמח צדק (חאו"ח סי' סב), בד' החינוך. ע"ש. ושו"ר בשד"ח (מע' יוהכ"פ סי' ג אות יג) שהאריך בזה ע"ד החינוך, והביא דברי המל"מ הנ"ל, שלא מצינו בשום מקום שיתירו

ח"ש לחולה שאב"ס. וע"ע שם ובשד"ח (מע' כ כלל כב) בד"ה אך הרב המגיד, שכל בשם ה' קרבן אליצור (דע"ז ע"ג), שיש להוכיח מד' הרשב"א (קידושין נו:), שאיסור שלא כדה"נ = כדרך הנאתו = הוי מדאורייתא, ואפ"ה מותר לחולה שאב"ס. וכדמוכח נמי מד' ה"ה. והשיג על כמה רבנים דס"ל שאין להתיר איסור תורה, אף שאין בו מלקות, לחולה שאב"ס. ע"ש. וע"ע בשד"ח (מע' ח כלל יז) בד"ה ובאות צז, שהביא ד' המל"מ, וכל שכן דעת הכת"ס (חאו"ח ס"ס קיא). לאסור ח"ש לחולה שאב"ס. ושכ"כ ה' חיים מדבר. והביא ג"כ ד' העה"ש הנ"ל. ע"ש. הנה לפנינו להקת האחרונים דס"ל לאסור ח"ש באיסור תורה לחולה שאב"ס. אלא דמ"מ לא יצא הדבר מידי ספק, וחזי לאצטרופי עם צדדים אחרים להקל, הואיל ומצאנו חברים להגרש"ק, הלא הם ה' מקראי קודש וה' קרבן אליצור, אשר תמכו יסודם בד' ה"ה והרשב"א הנ"ל (ויש לצדד כן גם בד' ס' החינוך). ומ"מ מאי דפשיט"ל להגרש"ק שמותר לחולה שאב"ס לאכול איסור מדרבנן, ועפ"ז דן ק"ו לח"ש כפי סברתו. נסתר מפסק הרמ"א (ס"ס קנה), שלא יאכל ולא ישתה האיסור עצמו. וכ"כ הש"ך שם (ס"ק יד). וכדעת כל הפוסקים שהביא העה"ש באו"ח (ס' תסו) הנ"ל, ובעה"ש יו"ד (ס' קנה). וע"ע בשד"ח (מע' יין נסך ס' ב). ולפ"ז ח"ש נמי אין להתיר לאכול או לשתות דרך הנאתו.

(ה) עוד כ' הגרש"ק להעיר על נימוק זה, לפמ"ש בס' החיים (ס' תריח). שלכך לא נאמר בפוסקים גבי חולה שמאכילים אותו איסור, שיש להאכילו פחות פחות מכשיעור, דשאני יוהכ"פ שאינו תלוי באכילה אלא ביותבי דעתא, לכן כל שאינו אוכל בתוך כא"פ = כדי אכילת פרס = לא נתישבה דעתו ושרי. אבל בדבר התלוי בכזית, כל שדעתו לאכול יותר מצטרף כל היום. וא"כ נסתר סברתו בכאן. ושוב כ' לחלק בין חולה שצריך לאכול וכונתו לאכילה, ולא שהאכילה לרפואה, אלא שהעינוי יזיק לו דבזה דוקא שייכא הסברא הנ"ל. משא"כ בחולה שאוכל האיסור רק לצורך רפואה שאז מותר לאכול פחות פחות מכשיעור. וסיים, ואף שמתירא אני לסמוך ע"ז לבד, מ"מ בצירוף כל הטעמים הנ"ל, יש לצרף גם את זה ולהקל. ע"כ. וזה רבות בשנים אשר ראיתי סברתו לחלק בין יוהכ"פ לשאר איסורים, בספרו שירי טהרה ח"ב על הש"ס (תשובה נג), שהביא שם החידוש שהעלה בס' החיים הנ"ל. ובו בפרק הוקשה לי ע"ז מהגמ' כריתות (יג) התיירו לה לעוברת פחות מכשיעור אפילו טובא מפני הסכנה. וע' בתוס' שם. גם הרמב"ם (פי"ד מהמ"א הי"ד) כ', עברה שהריחה מאכל איסור כגון בשר קודש או בשר חזיר, מאכילין אותה פחות מכשיעור. ואם לא נתישבה דעתה, מאכילין אותה עד שתתישב דעתה. וכל הכ"מ, שמקורו בכריתות (יג) התיירו לעוברת לאכול פחות מכשיעור ואפילו טובא וכו'. ע"ש. ומשמע שמאכילין אותה פחות מכשיעור, כמה פעמים, עד שתתישב דעתה. וכ"כ בארחות חיים או"ח (דק"ה רע"א), ובכל בו (ס' סו). ע"ש. וע"ע בתורת האדם להרמב"ן (שער הסכנה ד"ח ע"ד). ובחבור התשובה להמאירי (עמוד תסד - תסה). ע"ש. וזה היפך מדברי הגרש"ק בספר החיים ושיירי טהרה. והן עוד היום שראיתי דבריו בס' האלה לך שלמה הנ"ל, שמחלק בין שאוכל האיסור לצורך אכילה או לצורך רפואה, עדיין קושיא במקומה עומדת, שהרי הפוסקים הנ"ל מדברים שאוכלת ג"כ לצורך אכילה, למלאת תאותה כי תרעב. וכן מבואר בשו"ת הרשב"ש (ס' צ), שכל ללמוד מיוהכ"פ לענין חמץ בפסח ושאר איסורים, לצורך האנוסים שנמצאים בסכ"נ = בסכנת נפשות =, שיאכלו פחות מכשיעור. ע"ש. גם בשו"ת הרדב"ז ח"ד (ס' קמה) מפורש כן בהדיא. ע"ש. וע"כ נלע"ד שהעיקר להלכה שאין לחלק בזה בין יוהכ"פ לשאר איסורי מאכלות. ודלא כהגרש"ק, בזה. (וע' בשו"ת מהרש"ם חלק ו ס' מה, לענין ברכה.) והנה עכ"פ אף הגרש"ק נסוג אחור בסו"ד שלא לסמוך על טעם זה לבד לאכול שומן דגים פחות פחות מכשיעור, אלא בצירוף שאר טעמים. וכן נלע"ד עיקר שאין לסמוך ע"ז לבד, מטעם שכתבנו לעיל, שאין להתיר לחולה שאב"ס אכילת חצי שיעור דחמיר טפי מאיסור דרבנן, ואף איסור דרבנן לא הותר לאכול או לשתות אלא שלא כדה"נ.

(ו) ומעתה נשוב לנימוק הראשון של הגרש"ק, ששתיית שומן הוי שלא כדרך הנאתו. והנה כדבריו ראיתי בשו"ת דברי חיים מצאנז ח"ב (ס' נב), שנשאל ג"כ בדין חולה שאב"ס = שאין בו סכנה = אם מותר לו לשתות שמן דגים. וכל' שלפי מה שמע שמן דגים הוא בודאי מדגים טמאים. ומ"מ נראה שבאמת הוא שלא כדרך אכילתו, דשמן דגים ניתן ליתנו בתוך מאכל מבושל, לתקן לאיזה דבר מאכל זולתו, אבל לשתות שמן דג חי אין דרך בנ"א בכך, ולכן הוי שלא כדרך אכילתו שמותר לחולה שאב"ס. עכת"ד. וע' בשו"ת שלמת

חיים ח"ב (ס' כ) ששאלו להגאון רי"ח זוננפלד ז"ל, על מה סמכו בשתיית שמן דגים לרפואה ולהברות. והרי ביו"ד / בס' קנה מבואר דבשתיה אסור אפילו לחולה שאב"ס ואפילו באיסור דרבנן, ואלו הרגילים לשתותו יש אומרים דמבושם להם, וא"כ הוי כדרך הנאתו. והשיב, נראה שדבר שהוא לרובם שלא כדרך הנאתו, אין חוששים למי שאומר שהוא מבושם לו. ופשיטא שראוי לזהר בזה בחולה שאב"ס. עכ"ל. ונראה שיש ט"ס בסוף לשונו, וצ"ל א"כ בחולה שאב"ס, אבל לחולה שאב"ס גופיה בודאי שמותר לו, כיון דהוי שלכדה"נ, לדעתו ז"ל. (וכבר הבאנו שכ"כ גם הגאון רש"ק והדב"ח מצאנז.) אלא שלפי שנשאל גם על השותים אותו להברות, לכן הוצרך לפרש שיש לזהר בזה א"כ בחולה שאב"ס. וכבר מבואר באו"ח (ס' שכח) שמי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא, אינו נקרא חולה שאב"ס, עד שיפול למשכב. ע"ש. ונראה דה"ה לענין זה. וכן ראיתי בשו"ת הרמ"א (ס"ס קכד), שלמד דין זה ממ"ש באו"ח (ס' שכח) לענין שבת. ע"ש.

(ז) אולם עדיין היה נלע"ד לפקפק בהיתר זה, כי נראה שהשמן דגים לא חשיב שלא כדרך הנאתו. שהרי אף אם יבשל השומן הזה או יתנו בתוך מאכל אחר, עמד טעמו הפגום בו וריחו לא נמר. ומכיון שכן ברייתו אמרינן שהתורה חייבה עליו אף שהוא נותן טעם לפגם. וכמ"ש התוס' ע"ד (סח:): גבי עכבר, דאע"ג דהוי נטל"פ = נותן טעם לפגם = אפ"ה אסריה רחמנא. ע"ש. וא"כ ה"נ י"ל גבי שומן דגים. והן אמת שבשו"ת דברי חיים (שם) כ' בתחלת דבריו, שאיסור שומן דגים הוא מדרבנן. וז"ל: אולם מבואר בתוספות חולין (ק"ב): ד"ה ורוטבן, לחד תירוץ, דשמן דגים הוא רק איסור דרבנן. וע' בנוב"י קמא (ס' מו) סד"ה ומתוך, והלאה. והגם שמחמירין שהוא דאורייתא, אבל סניף הוא לדבר. ע"כ. ובמה שצ"ל להנוב"י, צ"ל (ס' נו), ששם מבואר דלפמ"ש התוס' שם דציר ורוטב וקיפה שקולים הם, כי היכי דציר הוי מדרבנן, כמ"ש תוס' חולין (צט:): ה"נ קיפה ורוטב הוי מדרבנן. ולפ"ז אפילו גוף הדגים שנימוחו הוי רק מדרבנן. אולם הרשב"א והרא"ש והר"ן ס"ל דהוי מה"ת וכת' הא' של התוס'. ע"ש. וא"כ לפ"ד הוה"פ דהוי מה"ת י"ל שחידוש הוא שחידשה תורה לאסור בכל ענין, אפילו שומן פגום כדן עכבר ושרצים. ומצאתי תנא דמסייע לי הוא הגר"ש סופר ז"ל בשו"ת התעוררות תשובה ח"א (ס' רטז), שנסתפק בשומן דגים טמאים שנמחה באור ומראהו כשמן וטעמו פגום ושותים אותו לרפואה להברות גופם החלש קצת. וכל' ש"ל לפ"ד התוס' ע"ז דה"ט דאמרינן שרצים חידוש הוא כיון שהם פגומים ואפ"ה אסרתן התורה, ה"ה זה דהוי שקץ דגים טמאים. ואם גם נאמר שהדג עצמו טעמו לשבח רק שומנו פגום, מ"מ אין לומר שהשומן יהיה מותר, דדילמא כי היכי דאסרה תורה הטמאים אשר טעמם פגום מעיקרא, ה"ה נמי מה שיש בהם פגום מעיקרא אסור. ע"ש. אולם אם היינו אומרים כתי' התוס' דהוי רק מדרבנן מסתבר שכל שטעמו פגום חשיב שפיר שלא כדה"נ. וכדברי הדברי חיים הנ"ל. אך מה נעשה ורבו החולקים על תירוצם בזה. וע' בבינת אדם (ס' עד). ומ"מ עדיין יש לצדד להקל, כאשר יחזה המעיין.

(ח) ומצאתי בחפישה בשו"ת מהרי"א הלוי ח"א (ס' נב), שנשאל על רב א' שחלה ברגליו, ופקודת הרופאים חזקה עליו לקחת פיש עהל (שמן דגים), ולשמו בפילען / כדור / ולשתותו. וכתב. שכיון שהאיסור מכורך בגמי פשיטא דהוי שלא כדה"נ = כדרך הנאתו =, וכמבואר בטוש"ע או"ח (ס' תעה ס"ג) שאם כרכן בסיב לא יצא י"ח מצה, לפי שאין דרך אכילה בכך. וכבר נתבאר ביו"ד (ס' קנה) שכל איסורי תורה מותרים לחולה שלא כדה"נ. והנה דרשתי וחקרתי אודות השמן דגים, ונודע לי שנעשה ע"י שלוקחים כבד מדג טמא ודוחקין וכובשין אותו הרבה, והרוטב הנוסף הוא השמן דגים שלוקחים לרפואה. ולפע"ד זה לא עדיף מטעם כעיקר, וכדמשמע בתוס' חולין (ק"ב): ד"ה ורוטבן, והרי לד' כמה פו' שאף שטכ"ע = שטעם כעיקר = אסור מה"ת מ"מ אין לוקין עליו, ואין בזה כ"א עשה דילפינן מגיעולי עכו"ם דכתיב תעבירו באש. וא"כ לפמ"ש בעצי אלמוגים (ס' קנח), דבאיסור עשה לא אמרינן ח"ש אסור מה"ת, א"כ אפילו כדרך אכילתו אין כאן איסור מה"ת אלא מדרבנן. וכ"ש לפמ"ש הש"ך ביו"ד (ס' קנה), דאיסורי אכילה מותר שלא כדה"נ אף לבריא. עכת"ד. והנה מוכח מדבריו שהשמן דגים עצמן חשיבי דרך אכילה והנאה. רק על ידי ששותהו בהפסקת הגמי הלזה חשיב שלא כדה"נ. וע' בזה הלחן בסמוך. אולם יש להעיר שלפמ"ש שהשמן הזה נעשה ע"י שכובשים ודוחקים אותו הרבה, א"כ היינו ציר דגים ממש. וכמ"ש רש"י ע"ז (לא): וז"ל, ציר מזיעה וזיבות של דגים כשכובשים אותם

במכבש כמ"ש במ"ק (יא). ע"כ. וא"כ בודאי שאינו אלא מדרבנן. וכמ"ש התוס' חולין (צט):. וזה יותר פשוט ממ"ש להתיר ע"פ דברי ה' עצי אלמוגים, דבאיסור עשה לא אמרין ח"ש אסור מה"ת. (וע' בשו"ת שם אריה (חיו"ד סי' ב) שגם באיסור עשה אמרין ח"ש אסור מה"ת כמו לאו). ומ"ש בשם הש"ך דאף לבריא מותר שלא כדה"נ, באיסורי אכילה, הנה רבו האחרונים החולקים עליו בזה. וע' בינת אדם (סי' עא). ובשד"ח (מע' כ כלל כב) ד"ה ועוד הרי הרש"ך וכו'.

והלאה.

(ט) גם הלום ראיתי בס' דרכי תשובה (סי' קנה ס"ק כה) שכל' ע' בשו"ת דבר משה (להה"ג מהארדענקא) ח"א (סי' ח) מה שהאר"ך ע"ד המנהג שנתפשט בעולם להתיר לשתות לרפואה אפי' לחולה שאב"ס שומן דגים טמאים, והר"ז הוא דרך הנאתן כיון ששומן דג הנזכר אין עצמותו רע בטעמו כ"כ. וכל כמה צדדים וסברות לתרץ מנהגם של ישראל בזה. ע"ש באריכות. ועתה בזמנינו זה כמה שנים המציאו שומן דג כזה שעושה פעולה זו לצורך החולי הידוע לזה, והוא מדג טהור, ושומר נפשו יזהר לקנות רק ממין הטהור הזה. כי כל ההיתרים שכל הדב"מ הנ"ל תלויים בשערה דקה מן הדקה. עכ"ת"ד. והנה ספר דב"מ הנ"ל אמ"א, לראות מה טעמו שחושב זה כדה"נ כדרך הנאתו= שהרי טעמו פגום וא"א לשתותו כ"א בדוחק. וגם מה שהעיר הדרכי יש' כי יש שמן דג טהור, הנה אין הדבר ידוע לנו כ"כ, ולכאורה יש לצרפו לס' שמא דג טהור הוא, ושמה חשבו שלא כדה"נ. ובהצטרפות הספק שכתבנו לעיל דבפחות מכשיעור י"ל דשרי לחולה שאב"ס, יהיה עוד דשמה חצי שיעור מותר לחולה שאב"ס. ועוד שאפשר דהוי ע"י שכובשים הדג טמא במכבש וצירו נוטף ממנו, וכמ"ש מהרי"א הלוי הנ"ל. וא"כ הוי ציר דגים טמאים שאינו אלא מדרבנן. וקשה לברר בנקל כל הספקות בזה. וע"כ נלע"ד שאפשר להקל לחולה שאין בו סכנה, אם הוא שוכב על מטתו. ואינו מתחזק והולך כבריא.

מדאורייתא, ומדרבנן אפשר שאסור. ע"ש. גם בשו"ת עצי הלבנון (חאו"ח סי' יט), עמד ע"ד המל"מ הנ"ל. מדברי הר"ן והש"ע שמבואר דה"ט דכרכן בסיב לא יצא, משום דהוי שלכד"א. וכל שנראה דספקו של המל"מ הוא משום שלא כדרך אכילתן איסורא דרבנן מיהא איכא, ומספק"ל בכרכו בסיב דדילמא אפילו איסור מדרבנן נמי ליכא. ולכן התיר בתשו' עצי הלבנון שם, לחולה שאב"ס לשתות סמי מרפא שיש בהם תערובת חמץ, ע"י שיכרכם בתוך קאפסוליות הנעשות מג'לתין, /מג'לטיין/ ואף שהחומר הזה נעשה מגוף בע"ח האסורים, מ"מ כיון שלצורך עשייתן מערבין אותן עם גוממי וגליצירין שע"ז הוא נפסל מאכילת הכלב, וכו'. וא"כ הרי פרוחה ממנו תורת אוכל, והרי הוא דומה לסיב. ומותר לחולה שאב"ס. עכ"ת"ד. וע"ע בשו"ת זרע אמת ח"ב (ס"ס מח), שהתיר ג"כ לחולה שאב"ס רפואה שיש בה דבר איסור, ע"י שיכרוך הרפואה בחמץ נוקשה דק כמו ניר שקורין ניוולא, אשר טעמה כמעט כטעם הניר וא"כ אין זה חשוב כד"א, וכדקי"ל בפסחים (קטו): שאם כרך מצה בסיב ואכלה לא יצא. ומזה למד המל"מ (פי"ד מהמ"א), דה"ה לכל האיסורים דלא אסירי אם כרכן במידי דלא חזי לאכילה. ואפילו כרכן במידי דחזי לאכילה ע"י תערובת הוכיח הרב שם שחוצץ. עכ"ל. וממה שכ"כ בשם המל"מ בפשיטות, מוכח ג"כ שהבין בכוונתו כמ"ש בעצי הלבנון הנ"ל דלחולה שאב"ס = שאין בו סכנה= ודאי דשרי, ולא מספק"ל אלא אם אפשר להתיר לגמרי אפילו מדרבנן (לבריא). וכן פסק להקל בשו"ת מהרש"ם ח"ה במפתחות (דף י' ע"ג). וע"ש. וע' בשו"ת אמרי בינה (דיני פסח סי' כג, דנ"א ע"ב) מ"ש בזה. וע"ע בשרשי הים (דקל"א ע"א). ובס' דרכי הים (דקס"ח ע"א). ונלפע"ד שיש להתיר אף לאדם חלש שמתחזק והולך כבריא, לשתות שמן דגים ע"י כריכה בסיב וכיו"ב. כשהרופאים מציעים לו תרופה זו. בהיות שרבו המצדדים להתיר בזה אף מדרבנן. (בצירוף דעת הש"ך (סי' קנה), שמתיר איסורי אכילה שלכד"א אף לבריא. ומה גם כשהוא רק חצי שיעור פחות מרביעית). ודו"ק.

(יא) ולענין תינוקות חלשים שהרופאים דורשים לתת להם שמן דגים לשתות. נראה דלא מבעיא לד' הרשב"א והר"ן דאיסור דרבנן ספינ לתינוק בידים, שאפשר לסמוך בזה על האומרים דשמן דגים הוי שלכד"א = שלא כדרך אכילתן=, (ומותר יותר מאיסור דרבנן כד"א). וא"כ יש להתיר בזה, אלא גם להסוברים דלא ספינ בידים, אם באמת התינוק סובל מחולשה כללית יש להתיר לתת להם שמן דגים, כי הנה ידוע מ"ש הרמ"א באו"ח (סי' רעו) שמותר לומר לגוי להדליק נר בשבת לצורך קטנים, דהוה כחולה שאב"ס שמותר לומר לגוי להדליק נר בשבילו. וכ"כ הרמ"א עוד (בסי' שכח סי' ז') שמותר לומר לגוי לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול דסתם צרכי קטן כחולה שאב"ס = שאין בו סכנה= דמי. ע"ש. וכיו"ב כל המג"א (סי' תרטז סק"ב) בשם הב"ח, שמה שאין אנו מדקדקים בזה"ז על התינוקות בני י"ב שנה להתענות ביוהכ"פ, משום שהכל לומדים והוה כחולים. ועוד דסתמא חשיבי חולים בזה"ז. ע"כ. וכ"כ האחרונים שם. וכ"ש בזה"ז שנחלשו הדורות יותר ויותר באופן איום. ה' ירחם. שבדאי אפשר להקל בזה, מכיון שהם שותים רק חצי שיעור. ויש לצרף גם כאן ד' הש"ך דאיסורים שלא כדרך אכילתן מותרים גם לבריא מדינא. ואם אפשר ע"י כריכה בקאפסוליות שפיר טפי. והשי"ת יתן לנו כח ובריאות לעבודתו וירפא רפואה שלמה לכל חולי עמו ישראל. אמן.

(י) והנה אם אפשר לכרוך את השמן דגים בתוך כריכת גמי או קאפסוליות, באופן שיש הפסק בין השמן דגים לגרונו, נראה דהכי עדיף טפי, דבכה"ג אף באיסור גמור וטעמו יפה, אם שותהו ע"י הקאפסולין /כדור/ נחשב שלא כדרך הנאתן. וכמ"ש בתשו' מהרי"א הלוי (סי' נב) הנ"ל. ושם הביא דברי המל"מ (פי"ד מהמ"א ה"ב) שנסתפק בזה, אם יש לדמותו למ"ש בפסחים (קטו): כרכן בסיב ובלען אפילו ידי מצה נמי לא יצא, ונימא דה"ה לאיסורין שאם כרכן בסיב ואכלן שלא נגע האיסור בגרונו, לא עבר על מימרא דרחמנא. ולכאורה נראה שהדין שוה, אלא שבגמ' לא הביאו דין זה במצות ל"ת. וכעת ל"מ דין זה בפ"י. והביא ד' הירוש' (פ"ג דשבועות ה"ג) ופלפל בזה. ע"ש. ומהרי"א הלוי השיג ע"ד המל"מ מד' הש"ע (סי' תעה), שכל' דה"ט גבי מצה דלא יצא, משום שאין דרך אכילה בכך. א"כ פשוט וברור דה"נ באיסורין כה"ג לא לקי, שכל האיסורים אינו לוקה עליהן אלא כדרך אכילתן. וכן יש לתמוה על מה שנסתפק המל"מ (ספ"ה מה"ת) יסוה"ת) באוכל מצה שלא כד"א אם יצא י"ח, וכל שלא מצא ראייה לדין זה. ולטעמיה אזיל שכל' (בפ"ד מהמ"א) שרכן בסיב לא יצא משום דבעינן שנגע המצה בגרונו, אבל לפמ"ש המחבר דה"ט משום דהוי שלא כדרך אכילתן, הדבר מבואר להדיא שאף במ"ע לא יצא ידי מצוה אם אכל שלא כדרך אכילתן וכדין כרכן בסיב. עכ"ת"ד. והנה כן ראיתי בשו"ת חסד לאברהם תאומים מה"ת (סי' כה), שהוכיח מד' הש"ע גבי כרכן בסיב דלא יצא, דאף במ"ע בעינן שיאכל כד"א. (ומקור ד' הש"ע מהר"ן פסחים שם). והן אמת כי בשו"ת מחזה אברהם (חאו"ח סי' קכט, דקנ"ג ע"ב), כל לדחות, דשאני כרכן בסיב דגרע טפי משלא כד"א דבטלה דעתו אצל כל אדם. עש"ב. וע' מה שהארכתי בזה בס"ד בס' חזון עובדיה (סי' כז). עכ"פ עלה בידינו דכרכן בסיב קיל טפי משלכד"א וממילא יש להתיר בפשיטות לחולה שאב"ס לשתות שמן דגים ע"י כריכת גמי או קאפסולין. +/מילואים/ ראיתי כעת שכן כתב ג"כ בשו"ת אחיעזר ח"ג (סי' לא סוף אות ד), שהאחרונים העלו שאין איסור בכרכו בסיב באיסורים. ע"ש. ובקפסולין שמעתי שנעשים מדבר טמא כעין ג'אלאתין. ואע"פ שיש מקילים בזה טוב להשתמש בעשב וסיב וכיו"ב. ואכמ"ל. ויש להוסיף כי שמעתי עוד שלפעמים היו מביאים לארץ שמן דג טהור, וכשישנו בודאי שאין להקל בשמן דג טמא, כל זמן שאפשר להשיג הדבר בהיתר. וכמ"ש הרמ"א (ס"ס קנה). ואע"פ שדמיו יקרים יותר משמן דג טמא. ולא הותר אלא היכא דא"א בטהור. וזה ברור. + וכן ראיתי בשו"ת כתב סופר (חאו"ח סי' צז) שהביא ספקו של המל"מ, ואחר שהאר"ך בדברי הירושלמי (פ"ג דשבועות), זו הלכה העלה שאיסורי תורה שרכן בסיב פטור ומותר